

Inleiding

Nicolette Hoekmeijer

Vertalersgeluktournee 2017

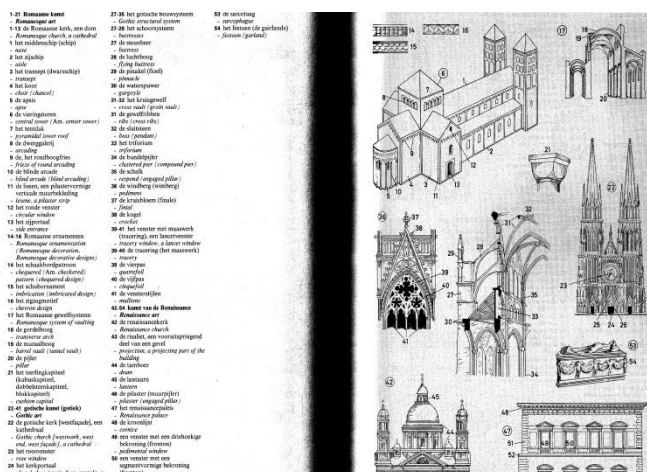

de Vertalers
geluktournee

Dames en heren, welkom, leuk dat u er bent. Ik ben Nicolette Hoekmeijer, een van de organisatoren van de vertalersgeluktournee, samen met collega Andrea Kluitmann en Hanneke Marttin van het Nederlands Letterenfonds.

Ik ben al een kleine dertig jaar literair vertaler, waarvan de eerste vijftien jaar in combinatie met ondertitel-vertalen, bij de NOS. Ooit kwam daar een student kijken, die onderzoek deed naar alle fasen die een actualiteiten-item doorliep, van opname tot uitzending. Zo kwam hij ook bij ons op de ondertitelafdeling terecht. Ik heb het nu over halverwege de jaren negentig, het pré-Google tijdperk. Dat laatste kon ik zelf ook nauwelijks geloven, dus ik heb het even opgezocht. (dwz ik heb het even gegoogeld): In 1993 bestond het web nog uit 600 websites. Google zelf is pas in 1997 gelanceerd.

Goed, terug naar de NOS: Een televisie-item kan echt over alles gaan. Als vertaler/ondertitelaar moet je dan ook óveral verstand van hebben. Dat had ik toen niet en dat heb ik nu nog niet. Mijn collega's evenmin. En omdat we niet konden googelen hadden we bij de NOS een immense bibliotheek, vol woordenboeken en naslagwerken, waarvan met name het onvolprezen beeldwoordenboek me vervult van nostalgie. Het was ongekend handig als je wilde weten hoe toch dat ene randje van een Romeanse kerk wordt genoemd, dat in het Engels een *cushion capital* heet. Dat stond niet in de vuistdikke Engels-Nederlandse Van Dale. [Maar gelukkig wel in het beeldwoordenboek: via het plaatje en het corresponderende getal kom je bij het prachtige woord: teerlingkapiteel]

Hoe dan ook, ik leidde die student rond en we kwamen in de bibliotheek, waar een paar vertalers driftig in naslagwerken zaten te bladeren. De verder zeer enthousiaste student zei met een duidelijk hoorbare teleurstelling: O, mogen jullie er wóordenboeken bij gebruiken...?? Ja, dan is het makkelijk.

Gewoon alle woorden opzoeken en klaar ben je. Het lijkt de grootste misvatting die ons vak aankleeft, maar helaas is het een teneur die je wel vaker proeft, zéker waar het om vertalen uit het Engels gaat: hoe moeilijk kan het zijn? Ik kan deze opvatting nauwelijks beter omschrijven dan Sylvia Witteman dat ooit heeft gedaan, in haar column in de Volkskrant: “Veel 'lastige' talen lenen zich uitstekend voor vertaling naar het Nederlands, Russisch bijvoorbeeld [...] maar Engels is een taal die zich slecht naar het Nederlands laat vertalen, en juist Engels kan iedere boerenlul makkelijk leren.

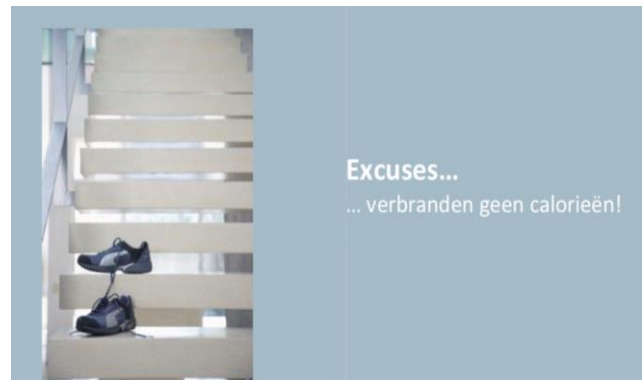
Vaak blijkt wel min of meer uit de context wat er staat, en als je een vreemd woord drie keer bent tegengekomen, weet je het wel en vergeet je het nooit meer.”

Zou het echt zo makkelijk zijn? Uit mijn ondertiteltijd herinner ik me vele missers, zoals de havermoutmoordenaar (een min of meer letterlijke vertaling van *serial killer*, maar dan verkeerd verstaan, als *cereal killer*). Onlangs zag ik in een nieuwsbrief van de Weight Watchers de volgende goede raad: Excuses verbranden geen calorieën. Intrigerend. Vertalers - en u waarschijnlijk ook - proberen zich ogenblikkelijk een beeld te vormen van de situatie. Man is lekker gaan hardlopen, komt thuis en denkt: o shit, ik zou de kinderen uit school halen. Hij gaat naar boven om zijn excuses aan te bieden en heeft zijn schoenen uitgetrokken om niet óók nog moddervlekken op de trap te maken??

De Havermoutmoordenaar

Serial killer

Cereal killer

Het zou kunnen... Maar eerlijk gezegd denk ik toch dat het domweg zo is dat er ook bij een wereldwijd concern als Weight Watchers gewoon te makkelijk wordt gedacht over vertalen. Engelse *excuses* zijn niet altijd excuses, de context bepaalt ook hier de vertaling. Zolang je die sportschoenen niet aantrekt, schiet het niet op met afvallen. Met *smoesjes*, dus, of *uitvluchten*, verbrand je geen calorieën. Misschien niet de beste slogan ooit, zacht gezegd, maar zo'n simpel en kort Engels zinnetje laat mooi zien hoe snel het fout kan gaan als je vertalen ziet als een eenvoudig omzetten van een reeks woorden. Een tekst bestaat niet uit alleen maar woorden - die woorden gaan onderlinge verbanden

aan, en roepen, in samenhang met de context, beelden op. Voor die beelden zoeken wij weer de woorden in onze eigen taal.

Om duidelijk te maken hoeveel creativiteit daarbij komt kijken is ooit de vertalergeluktournee opgezet, die dankzij het Nederlands Letterenfonds, het Lira Fonds en de deelnemende boekhandels nu alweer zijn zevende editie beleeft. Wat wij tijdens onze tournee willen laten zien is hoe veelzijdig, leuk, interessant en ingewikkeld vertalen is. Vertalen is óók interpreteren en geen twee vertalers zullen een alinea, laat staan een roman, hetzelfde vertalen. U leest dus niet alleen een bepaalde schrijver, maar ook een bepaalde vertaler.

In voorgaande jaren heb ik geprobeerd de complexiteit en creativiteit van ons vak, en het feit dat elke vertaling een persoonlijke vertolking is, duidelijk te maken door vertalers te vergelijken met:

* dirigenten

* chef koks

* wiskundige geniën (ik geef toe dat ik dat in één adem door weer heb ontkracht)

$$\sum_{n=1}^{\infty} \frac{a^n}{n!} Z(x) = \text{vrijzinnige zin}$$

$$\sum_{n=1}^{\infty} a^n(x) = \int_{\text{woordenboek}} Z(x) V(x_1, x_2, \dots, x_n) dx^n$$

+ woordenboek + google

- Z(x) = Nieuwlandse zin
- a₁ = raarheid
- a₂ = onbegrijpelijkheid
- a₃ = woordspeling
- a₄ = leuzen
- a₅ = klank
- a₆ = hofzinnig
- a₇ = register
- a₈ = culturele commentaris
- a₉ = tijdloosheid
- a₁₀ = hofzinnig
- a₁₁ = slecht begrip
- a₁₂ = letterkundigheid
- a₁₃ = verwijzingen
- a₁₄ = raarheid
- 1
- x₁ = woordenruimte variabele
- x₂ = verwarring

* glazenwassers

* bruggenbouwers

* verstofte genieën in pyjama

* koorddansers

* De Argonauten die met het schip van Theseus de wereldzeeën bevoeren

* Een medium dat bezig is berichten uit een andere wereld te channelen, zoals dat heet. Dat zijn de vertalers die mysterieuze dingen zeggen als: 'Het boek vertaalde zich eigenlijk zelf.'

* En tot slot: Don Draper van Mad Men

Ik wil deze vergelijkingen op een ander moment met alle liefde toelichten, en u kunt sowieso alle lezingen van de voorgaande jaren nalezen op vertalersgeluk.nl Er zullen in de loop der jaren vast nog meer mooie metaforen volgen, maar het leek me ook goed om er eens bij stil te staan dat we uiteindelijk *niet* een *soort* glazenwassers zijn, niet een *soort* dirigenten, niet een *soort* medium. We zijn literair vertalers, mensen met een eigen bestaansrecht, vakmensen met gevoel voor taal en literatuur, mensen die met alle middelen die hun eigen taal en cultuur hen ter beschikking stellen, proberen de brontekst en de cultuur waaruit die voortkomt, in alle facetten recht te doen. Zoals u vanavond zult merken zijn we daarin misschien wel net zo divers als de talen en culturen waaruit we vertalen, als de romans die we vertalen.

*Hoe lastig vertalen soms kan zijn, zult u straks aan den lijve ondervinden, wanneer twee vertalers van de Vereniging van Nieuwe Vertalers u onderwerpen aan een vertaalexperiment.

* Maar eerst gaat u luisteren naar drie collega's die zijn genomineerd voor de Europese Literatuurprijs 2017 – de prijs voor de beste, in 2016 in het Nederlands verschenen, Europese roman.

* Na afloop van de lezingen is er een rondetafelgesprek met de vertalers, waarbij ook ruimte zal zijn voor uw vragen.

Ik wens u een mooie avond!